

Pregled važnijih školskih gramatika i pravopisa do 2006.

[HTTPS://DOI.ORG/10.17234/9789533793467.36](https://doi.org/10.17234/9789533793467.36)

**MARKO
ALERIĆ**

Standardni je jezik komunikacijsko sredstvo pripadnika šire društvene zajednice koji su istodobno pripadnici i užih društvenih zajednica, u kojima im kao komunikacijsko sredstvo najčešće služi pojedini mjesni govor, koji se od standardnoga jezika više ili manje razlikuje. Odluka o oblikovanju standardnog jezika koji će biti zajedničko komunikacijsko sredstvo šire društvene zajednice motivirana je društvenim, ekonomskim, političkim i drugim razlozima, a svrha joj je oblikovanje prostorno i vremenski jedinstvenog, uređenijeg, trajnijeg jezičnog sustava koji će omogućiti uspješnu komunikaciju među njezinim pripadnicima, stvoriti i prenositi njezina obilježja i vrijednosti.

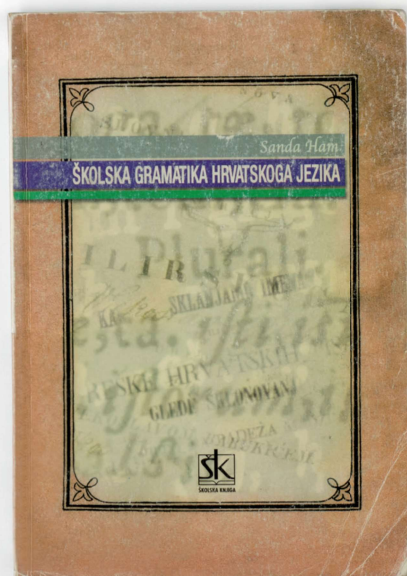
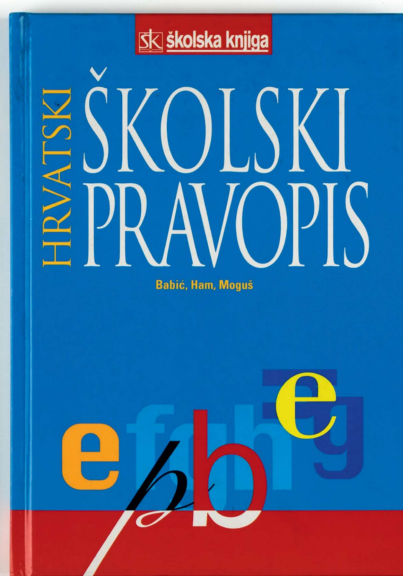
Bez standardnoga jezika komunikacija među pripadnicima šire društvene zajednice, kakva je najčešće država, bila bi znatno otežana. Stoga je jedan od najvažnijih zadataka sustava formalnog obrazovanja upravo osposobiti učenike za razumijevanje i aktivno služenje standardnim jezikom u govoru i pismu, što im omogućuje ovladavanje sadržajima svih nastavnih predmeta, sporazumijevanje i povezivanje s pripadnicima zajednice te prihvatanje njezinih obilježja i vrijednosti.

Preduvjet uspješnog poučavanja standardnog jezika jest postojanje normativnih priručnika, ponajprije gramatike i pravopisa. Za škole se još od uvođenja hrvatskog kao nastavnog jezika izrađuju i propisuju priručnici koji će se rabiti u nastavi. U novije vrijeme, s razvojem školskoga sustava i diversifikacijom metoda poučavanja, a u skladu

s normativnim priručnicima i nekom od teorija didaktičkog prijenosa, oblikuju se različita nastavna sredstva: udžbenici, priručnici, vježbenice, radni priručnici i drugi nastavni materijal, što sve mora biti primjereno učeničkim spoznajnim mogućnostima, ali i prilagođeno njihovim interesima, potrebama i sl. Svako nastavno sredstvo treba omogućiti uspješnije poučavanje i ovladavanje standardnojezičnom normom te njezinu pravilnu primjenu u svakodnevnoj jezičnoj upotrebi. Također učeniku mora omogućiti razumijevanje novog sadržaja, njegovo ponavljanje, uvježbavanje i provjeru njegove usvojenosti, biti prikladno za samostalan rad učenika i za rad u razredu te biti od pomoći učitelju/nastavniku u oblikovanju i izvedbi nastavnoga procesa.

Broj temeljnih normativnih priručnika (gramatika i pravopisa) najčešće je, zbog obilježja standardnog jezika, relativno malen, za razliku od daleko većeg broja priručnika koji su namijenjeni nastavi Hrvatskoga jezika i koji se razlikuju s obzirom na pristupe i načine metodičke obrade jezičnih sadržaja.

Od 1991. do 2006. objavljeno je više normativnih priručnika (cjelovitih gramatika, pravopisa i znanstvenih monografija u kojima je dan prikaz pojedinih gramatičkih disciplina) koji su služili kao temelj u oblikovanju svih izdanja koja su služila u nastavi Hrvatskoga jezika. U tom su razdoblju objavljeni i pretisci nekih prethodno objavljenih normativnih priručnika. Ovdje će biti navedena samo

➡ 1 S. Ham, *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb, 2002.

2 S. Babić, S. Ham, M. Moguš, *Hrvatski školski pravopis*, Zagreb, 2005.

izdanja važnijih normativnih priručnika.

Prvi je gramatički priručnik *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića, čije je sedmo izmijenjeno i dopunjeno izdanje 1992. objavila Školska knjiga. (Gramatika je prvi put pod naslovom *Pregled gramatike hrvatskosrpskoga jezika* objavljena 1966.) Ta gramatika prati sadržaje nastave Hrvatskoga jezika u osnovnoj školi te je zbog jednostavnog, razumljivog, sažetog i vrlo preglednog načina obrade gramatičke građe postala temeljni gramatički priručnik u osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj nastavi. Također je brojnim korisnicima služila kao praktičan i pouzdan gramatički savjetnik tijekom cjeloživotnog obrazovanja. Do danas je doživjela čak 18 izdanja (v. ovdje Pasini).

Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika Eugenije Barić i suautorâ objavljena je prvi put 1979, u drugom izdanju iz 1990. izašla je pod naslovom *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*. U trećem izdanju naslov je *Hrvatska gramatika* (četvrto izdanje objavljeno je 1997, peto 2003, šesto 2005). Autori, znanstvenici tadašnjeg Zavoda za jezik, daju znanstveni opis sustava suvremenoga hrvatskog standardnog (književnog) jezika. Djelo je zbog iscrpnosti i znanstvenog načina tumačenja gramatičke građe namijenjeno ponajprije studentima, učiteljima i nastavnicima hrvatskoga i stranih jezika te svima koji žele bolje upoznati i primjenjivati hrvatski standardni jezik. Iako nije bila namijenjena za upotrebu u školama, ta je gramatika od svojeg objavljivanja do danas temeljni priručnik na studiju kroatistike, a onda i u obrazovanju budućih učitelja i nastavnika.

Iako vrlo korisna do danas četiri su ozbiljna priručnika zbog svoje zahtjevnosti i složenosti ostala izvan školske

ZAŠTO ZAOSTAJEMO U DEMOKRATIZACIJI I MODERNIZACIJI HRVATSKOGA ŠKOLSTVA

Demokratizacija podrazumijeva smanjenje utjecaja države i politike na funkcioniranje odgojno-obrazovnog sustava. U Hrvatskoj se, međutim, dogodio suprotan proces. Umjesto decentralizacije pojačana je centralizacija u različitim pojavnim oblicima.

—
D. Rosandić, *Hrvatsko školstvo u okružju politike*, 2005.

upotrebe, no iz njih su učili budući profesori hrvatskog jezika. Riječ je o *Povijesnom pregledu, glasovima i oblicima hrvatskoga književnog jezika* iz 1991. To je prva od četiriju knjiga iz projekta "Nacrt za veliku hrvatsku gramatiku" Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. U njoj se daje iscrpan pregled povijesnog razvoja i gramatičkih disciplina: povijesnog razvoja, fonetike, fonologije i morfologije hrvatskoga književnog jezika. Druga je u tom nizu *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku* Stjepana Babića, koja je izašla 1986, drugo izdanje objavljeno je 1991, a treće 2002. Ta je knjiga ključna za razumijevanje i poučavanje tvorbe riječi u hrvatskom književnom jeziku. Osim pregleda tvorbenih načina iznimno je važna i zbog navođenja tvorbenih

📖 S. Težak, S. Babić, *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Zagreb, 1994.

➤ 1V. Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, 1991.

2 J. Silić, I. Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb, 2005.

elemenata i njihovih značenja. Treća je *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika* Radoslava Katičića, također objavljena prvi put 1986, ponovljena 1991. pa 2002. Riječ je o temeljnom sintaktičkom priručniku hrvatskoga književnog jezika koji je najvećim dijelom nastao na korpusu književnih tekstova te na jasan način objašnjava složen sintaktički sustav hrvatskoga književnog jezika.

Godine 1997. objavljena je *Praktična hrvatska gramatika* Dragutina Raguža. Taj gramatički priručnik normu hrvatskoga standardnog jezika dijelom prikazuje na nov način, služeći se smjernicama objasnidbene i funkcionalne gramatike.

Prva koja je nakon 1991. pisana upravo za školsku uporabu bila je *Školska gramatika hrvatskoga jezika* Sande Ham, koju je 2002. objavila Školska knjiga. Obradi gramatičke norme hrvatskoga standardnog jezika autorica pristupa osobito vodeći računa o učeničkim dvojba, pitanjima koja najčešće postavljaju, a koja se odnose na neke dijelove gramatičke norme. Na učenička pitanja daju se jednostavni, razumljivi i jasni odgovori. Potom je 2005. objavljena *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* Josipa Silića i Ive Pranjkovića. U njoj autori na posve nov, suvremen način obrađuju tradicionalne gramatičke discipline (fonologiju, morfologiju, sintaksu), ističući nužnost njihova povezivanja i cjelovitijeg pristupa njihovu tumačenju, tj. dajući njihovo cjelovito tumačenje.

Hrvatski pravopis Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguš, zabranjen 1971. i tiskan u Londonu 1972, ponovno se objavljuje 1990, a zatim, dorađen, izlazi u još osam izdanja. Četvrto izdanje pravopisa iz 1996. dobilo je preporuku Ministarstva prosvjete i kulture za upotrebu u

osnovnim i srednjim školama Republike Hrvatske (godine 2013. preporuku Ministarstva dobio je *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a odobrenje Agencije za odgoj i obrazovanje za uporabu u školama dobio je *Hrvatski pravopis* Lade Badurina, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića, koji je 2007. objavila Matica hrvatska). U tom izdanju uvode se dvostrukosti pisanja: *ne ću* i *neću*, *pogrješka* i *pogreška*, *zadatci* i *zadaci*. U petom izdanju iz 2000. pravilno postaje samo pisanje *ne ću*, *pogrješka* i *zadatci*.

Posebnost *Pravopisa hrvatskoga jezika* Vladimira Anića i Josipa Silića iz 2001. jest suvremena znanstvena interpretacija pravopisnih pravila i nastojanje da ona budu što preciznije oblikovana, kako ne bi postojala mogućnost njihova različitog tumačenja i različite primjene u pisanju praksi. Prethode mu tri izdanja koja su pod naslovom *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* bila objavljena 1986, 1987. i 1990. Godine 1994. povučen je iz upotrebe (v. ovdje Pasini).

Godine 2005. izašao je *Hrvatski školski pravopis* Stjepana Babića, Sande Ham i Milana Moguš. Taj je pravopisni priručnik usklađen sa zaključcima koje je donijelo Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Namijenjen je poučavanju, samostalnom učenju i provjeri poznavanja pravopisne norme hrvatskoga standardnog jezika.

Iako među navedenim gramatikama i pravopisima ima više onih koji nisu pisani ponajprije za školsku uporabu, svi su u razdoblju od 1991. do 2006. izvor na temelju kojeg su oblikovani školski jezični priručnici i ostali nastavni materijal.